

Nemzeti
Művelődési
Intézet

Harangozó Imre

„Serkenj lelkem mély álmodból...”

Adalékok a téli napforduló hagyományköréhez.

IV/2.

Makoldi Sándor Központ

Lakitelek – 2023

„Születés égen és földön...”

*Anyám, Benned bízom és remélek,
Anyám, Teutánad epedek,
Anyám, Te jószágos, kegyelmezz,
Anyám, Te hatalmas, védelmezz!
Anyám, óh jöjj, segíts imádkozni,
Anyám, óh jöjj, segíts küzdeni,
Anyám, óh jöjj, segíts szenvedni,
Anyám, óh jöjj, ne hagyj elveszni!*

Több, mint harminc éve tanítványaimnak betlehemes játékot akartam betanítani a templomi karácsonyi műsorhoz. Kerülni szerettem volna a mesterkéltséget, gyakran már giccsbe hajló, szokványos pásztorjátékot, ezért eredeti népi betlehemes után néztem. Kezembe akadt a Makoldi házaspár frissen kiadott tiszántúli gyűjtése s a benne szereplő betlehemeseket a gyerekekkel együtt vettük sorra.¹ Már a második, harmadik szöveg végigolvasása után nyilvánvalóvá vált, hogy a kötetben közreadott népi szövegek nem csak és nem elsősorban az isteni megtestesülés bibliai történetét földolgozó, didaktikus gyermekdarabok. Tanítványaim vetették föl, hogy érdemes lenne megnézni pontosan miről is szólnak ezek a népi szövegek. A további keresgélés közben eszembe jutott Szunyogh Xav. Ferenc figyelmeztetése, amit Magyar - Latin Misszáléjában olvastam, miszerint: „A betlehemi játék, a régi misztériumnak a maradványa, de sok népies elem vegyült bele. Tisztítsuk meg ezektől és ahol csak lehet újítsuk fel...”,²

Az első kérdés, ami fölvetődött bennem a Misszálé sorainak újraolvasása után az volt, hogy valóban szerencsés dolog-e, hogy mielőtt megnéznénk és pontosan megértenénk mit is őrzött meg számunkra a népi emlékezet megcsonkítsuk, átalakítsuk azt. A fölmerült kérdés megoldásához a Szentírás Jézus születését ismertető részeit hívtam segítségül. Szamba vettem a történet szereplőit, a hagyományos magyar gondolkodás szempontjából. Kik is veszik körül a földre született Isten jászol-bölcsőjét.

– Angyalok: Isten teremtette lelkek, kiket az emberi képzelet szárnyas ember alakjában idéz meg. Isten küldöttei, akaratának végrehajtói ők. Az emberi világban a csillagos mindenség fiaiként jelennek meg, s látni fogjuk alakjuk és szerepük mennyire kötődik a magyar kereszténység karácsonyi misztériumához.

– Pásztorok: Nyájukat a szabad ég alatt legeltető emberek. Az Ő szállásukat választotta Isten a Fiú megtestesülésének színhelyéül. Ipolyi Arnold, Kálmány Lajos, Toroczkai-Wigand Ede és Bálint Sándor kutatásaiból tudjuk, hogy a magyar pásztorok a csillagok jó ismerői, népünk hagyományainak letéteményesei. S ha a 19–20. századi pásztorok alakjához magyarhonban ilyen fogalomkör járul, hogyne viselnék ezt a tisztet a jézusi kor juhászai, gulyásai is. E tisztségre foglalkozásuk teszi őket alkalmassá, hiszen szinte egész életüket Isten szabad ege alatt töltik.

– Napkeleti bölcsek: Keletről érkezett tudós, tisztos emberek, akik a Megváltó születéséről égi jel alapján értesültek. Csillag vezeti őket, s e jelet követve, annak üzenetét az ószövetségi szentírás jövendölésével hitelesítve és pontosítva találják meg a Szent Családot. A Szentírás tanúságát figyelembe véve arra a következtetésre juthatunk, hogy a szent jászol körül megjelenő három csoport mindegyike különös kapcsolatban van magyar népünkkel. Érdemes sorra venni a kapcsolódási pontokat:

¹ Makoldi Sándor – Makoldi Sándorné (szerk.): Kelet-magyarországi népszokások a téli ünnepekörből. Kölcsey Ferenc Tanítóképző Főiskola és a „Vándor” közös kiadása, Debrecen, 1992.

² Szunyogh Xav. Ferenc: Magyar - Latin Misszálé; Szent István Társulat 1944, 103. old.

1. A karácsonyi hagyományvilágunkban igen nagy szerepet kap a csodaszarvas alakja. Különösen szembeötlő, hogy a csodaszarvas gyakran Szent István magyar királlyal együtt jelenik meg. Itt számos példát találhatnánk, de csak egyet mutatunk be, hogy e kapcsolatot szemléltessük: A vasvári regősök magukat Szent István szolgáinak nevezve énekelték: „*Emitt keletkezik egy nagy kerek bástya, benne legelész egy csodafiú szarvas...*”³

A szarvas és az angyal kapcsolatával összefüggésben a Képes Krónika ad eligazítást. E szerint egy alkalommal a herceg Szent László bátyjával a királlyal a Duna parton sétált, mikor Géza így szólt: Nézd öcsém, ott egy szarvas, szarva hegyén gyújtatlan gyulladó, oltatlan aluvó gyertyákkal. László így válaszolt: Nem szarvas az bátyám, hanem Istennek angyala, nem gyertyák azok, hanem szárnyának tollai.⁴ A csodaszarvas tehát népünk „*őszövsége*” szerint szerepében megegyezik az angyallal, s mint ilyen megjelenik a Szent Éjszakán.

2. Arra, azt hiszem, nem kell részletesen kitérni, milyen szoros kapcsolat fűzi népünket a pásztorhagyományokhoz. Az Alföld pásztorvilága a legutóbbi időkig őrizte a hajdani nagyállattartó civilizációk örökségét. Népi hagyományaink és a krónikáink emlékezete is a hajdani első nagyállattartó magasműveltségből eredeztet bennünket. Erre itt csak két példát említünk, bár a lehetséges példák sokaságát sorakoztatnánk föl. Az első Kemény János erdélyi fejedelem (1603–1662) önéletírásából való: „... az Kemény familiának eredeti lött az Scythiából kijüött régi magyarok közül...”⁵ A másik egy tankönyv, ami az 1848–49-es szabadságharc leveréséig forgott közkézen, címe: Hármaskör. A könyv katekizmus módjára összeállított kérdésekből és feleletekből áll. Az 1849–50. évi, utolsó kiadás 193. oldalán ezt olvashatjuk: „*Kiktől származnak a magyarok? A Szittyáktól. Hol laktak régen? Ázsiában, Napkelet felé.*”⁶ Ha mindehhez hozzávesszük, hogy a klasszikus görög-római fogalomrendszer az északi és keleti ún. „*barbár*” népeket a lovával összenőtt félelmetes kentaur alakjával azonosítja, a pásztorokkal való kapcsolatról már át is térünk a Napkeleti Bölcsékhez fűződő bensőséges viszonyukhoz.

3. Krónikás hagyományunk szerint népünk ősatya a bibliai Nimród, kinek fiai, Hunor és Magyar a Csodaszarvas útmutatása alapján letek hazát a meotiszi mocsarak között. E hagyomány az ókori nagy folyamközi civilizációk irányába tereli figyelmünket. A Kr. e.-i III. évezred elején Mezopotámiában a sumér nép él. Városállamai virágzó mezőgazdaságot, kerámiakultúrát, ötvösművészetet teremtettek. Fontosabb városaik közül Úr, Árpád, Arad, Kis érdemel említést. A református Bibliai atlasz bevezetőjében ezt olvashatjuk róluk? „*A sumérok nagy valószínűség szerint turáni fajú nép voltak. Több mint ezer éven át voltak urai Dél-Mezopotámiának, s amikor másfajta népek kerekedtek fölélük, az általuk megteremtett műveltség és írás tovább élt.*”⁷ Ebből a térségből ered a csillagászat tudományos igényű kutatása. A sumér hagyományt átveszik a sémita és amorita népek is. De e hagyomány egyenesági folytatói a Jézus-kori pártusok is. Föltehetően közülük indul útnak a három mágus pap, látva a csillagok állásából az idők beteljesedésének jeleit. Népünk rájuk, mint királyokra emlékezik, s itt nem a szó akkád-sémita értelmezése szerinti politikai uralkodóról van szó, hanem a királyság ősi sumér-pártus isten választotta bölcs, régi magyar fogalommal élve táltos-királyról. Melyről Jézus is sokat tanított.

De térjünk vissza eredeti kérdésünkhöz, a magyar betlehemes játékokhoz. A további gondolkodásban már két kitűnő könyv is segítségemre volt, az egyik Teres Ágoston jezsuita atya: Biblia és asztronómia c. munkája, a másik a neves művészettörténész, Pap Gábor:

³ Magyar népzene tára II. Jeles napok.

⁴ Képes Krónika, Geréb László. Budapest, 1971. 84 – 88 old.

⁵ Kemény János erdélyi fejedelem (1603–1662) önéletírása; Szépirodalmi Könyvkiadó Bp. 1986

⁶ Hármaskör 1849–50. évi kiadás 193. old.

⁷ Bibliai Atlasz; Kálvin kiadó Bp. 1994. 10. old.

Karácsony a magyar csillagos égen c. tanulmánya.⁸ E művek elolvasása után meggyőződtem róla, hogy a fölvetődött kérdésekre egy hallatlanul ősi, asztrálmítoszi hagyományból kaphatunk feleletet. Az is kétségtelenné vált, hogy magyar népünk e hagyománynak egyenesági örököse és folytatója.

Betlehemeseink tehát nem, vagy nem csupán a Szunyogh által is említett középkori misztériumjátéknak elnépiesedett, romlott változata, hanem sokkal inkább annak máig, élő formában megmaradt archetípusa, vagyis gyökere.

E hagyomány szerint tehát forrásértékű információkkal szolgálhat, hiszen már az ókeresztény korban bizonyossá vált, épp a mágusok látogatása révén is, hogy létezik egy, a kinyilatkoztatás írásos formájával párhuzamosan létező, de tartalmában azzal maradéktalanul összecsengő szóbeli hagyomány is. Népünk e kultúrkinccsnek gyakran öntudatlan, de hűséges és avatott őrzője volt, s az ma is. Ez páratlanul nagy kincs, hiszen ebből erőt, kitartást és hitet meríthetünk. Hitem szerint ez a magyarázata annak, hogy a Kárpát-medencében ma is mintegy tizenötmillióan beszélnek magyarul, hogy bár minden okunk megvolt és megvan a kihalásra, mind a mai napig élünk!

Előttünk áll most a betlehemi barlangistálló, benne az Isteni Gyermekek – anyja karján. Az asszonyén, aki bár törekeny és gyenge, de mégis a Világ Diadalmas Királynője, Magyarország Győzhetetlen Védőmezeje. Ott áll József, a pásztorok, a bölcsék, s a világot áthatja az isteni szeretet melege. Töltekeznünk kell ezzel a melegséggel, erőt kell merítenünk a Gyermekekből áradó isteni kegyelemből. Nehéz sors vár mindenkire, aki fölismeri e magatehetetlen kisdédben a Teremtő Istent. *„Megharaguvék azért a sárkány az asszonyra, és elméne, hogy hadakozzék egyebekkel az ő magvából valókkal, az Isten parancsolatainak megőrzőivel, És kikhél vala a Jézus Krisztus bizonyágtétele...”*⁹

⁸ Teres Ágoston: Biblia és asztronómia; Springer–Verlag, Bp. (stb.) 1994. Pap Gábor: Karácsony a magyar csillagos égen; Debrecen 1997.

⁹ 1Ján. 12,17.

„Áldás és szent béke szálljon nemzetünkre...”

*Hagyományról, hitről, ünnepről
a „Dús kovács...” típusú karácsonyi kántálóének kapcsán*

Ezer esztendeje, Szent István korában talán a maihoz hasonló számvetési láz söpört végig a világon. A népünk számára Istvánnal beköszöntött új világ valóban sarkaiból fordította ki a régit, sok szépet és sok keserűséget is hozva. A számvetés most is aktuális hát, különösen ebben az időszakban, hogy napról napra közeledünk Jézus születésének szent éjszakájához. Gondoljuk hát végig a Megváltó születésével kapcsolatos hagyományaink közül mit is viszünk magunkkal a most induló új évezredbe.

A karácsonyi ünnepkör keresztény népünk hagyományainak rendkívül sok archaikus megnyilvánulását őrizte meg szinte napjainkig. A regölés, a betlehemezés, a kolindálás, a kántálás, a hejgetés szövegeiben, gyakorlatában számtalan olyan elem maradt fenn, amely népünk Szent István előtti hitvilágában, hagyományában gyökerezik. Kutatóink sokáig csak a nagyegyházi kép és formavilág használatát mellőző hagyományelemeket tartották az ősi hitünk emlékeiként számon. *Kálmány Lajos* a kiváló pap – néprajzkutató volt az első, aki fölhívta a figyelmet a keresztény formák mögött élő, kereszténységet megelőző időből fennmaradt emlékeinkre. Ő volt az első tehát, s ezzel fölismerésével a magyar szellemtörténetben múlthatatlan érdemeket szerzett, mert Jézus Krisztus édesanyjában, Szűz Máriában fölismerte népünk ősi-istenasszonyát, a Boldogasszonyt.

Az általa tett hatalmas fölismerés óta eltelt több mint egy évszázad alatt bebizonyosodott, hogy így van ez hagyományaink minden területén. Népünk vallásossága úgy lett gyökeréig keresztény, hogy nem vesztett el semmit a múlt értékeiből, hanem arra, mint alapra építette föl a krisztusi tanítást. Megőrzött minden értéket, sajátos ízt, világképet, látásmódot. Elsősorban népünk legszegényebb fiai, az ősfoglalkozást űzők, pásztorok, pákászok, halászok és földművesek, magyarok és keresztények voltak. Nem váltak tatárrá, törökké, oroszra – semmiféle fondorlat, múltgyalázás, ármány nem feledtette velük ősi tartásukat és édes magyar anyanyelvüket.

Hálás dolog az anyanyelv, megtartja megtartóit. S a megőrzött nyelv, az anyáról leányra, apáról fiúra öröklött, a gyermekek ajkán kivirágzott, vált belőle eleven népköltészet. A szavak nyomán a szív és a kéz is megmozdul, s születik, tárgyiasul a csoda, válik eleven és életet adó képpé, valami olyanná, amit ma jobb szó híján „*népművészet*”-ként emlegetünk. Lesz belőle a lányok nyakát övező inghím, legénynek adott keszkenő – viszonzásul mosósulyok, guzsaly s megannyi ékes tárgy. Az új nemzedék ajkán pedig ismét édes anyanyelv...

Ezt a már – már mitikus küzdelmet a bukovinai székelyek jeles írástudója Baka István fogalmazza meg legszebben a részletében már idézett Székelyek című versében, amit azonban érdemes most teljes terjedelmében is újraolvasnunk:

Évszázadok kalászaiból,
Kipergő népek sorsa sorsunk.
Ringunk a szél bölcsődalában,
Holnap kitudja már kik voltunk.

Asszonyaink párnára, ingre,
Mentik a szűkülő hazát.
Vásznaikon az elkaszált rét,
Nekünk pompázik tovább.

Úzhetnek minket,
Jégveréssel szögezett e földhöz az Úr,
Hol sírok kopjafái vívnak,
Miértünk halhatatlanul.

Szövetkezünk, hogy megmaradjunk,
Oltár az asszonyok öle.
Átlobban öleléseinken,
Isten teremtő gyönyöre.

Ringunk a szél bölcsődalában,
Már borzolódnak a füvek.
Villámlik, martalóc vigyorban,
Rándulnak újra az egek.

A szűkülő hazát hímzésre menekítő asszonyok népe, a hajdani közösség, a régi renden való nép életét a világ szerves egészéhez, tulajdonképpen a teremtő Isten észjárásához igazította. A Nap és a Hold mozgása, a tér és az idő csomópontjain megült ünnepek határozták meg az életet. A mindenség és a közösség rendje elkísért a bölcsőtől a koporsóig. E rendben kiemelt szerepe volt a karácsonynak. Az életet adó, azt esztendőről esztendőre megújító Fiúisten földi születésnapja ez a szent nap. Népünk őszövetségében a szent hírhozó, a Turul ünnepe volt. Talán innen a magyar neve is: kerecsen – karácsony¹⁰. Egy 1245-ből való vallomásrészletben – *Fehér Mátyás* közlése szerint – egy *Rufus* nevű segesvári polgár így beszélt: „*Krisztus születése ünnepén, a régi magyarok, a sólyom ünnepét tartják...*” Egy másik vallomásban egy bizonyos *Kozma* a következőket mondja: „*...a solymárok ünnepén, amelyet népi nyelven karácsonynak neveznek*”.¹¹

Talán ide tartozik *Orbán Balázs* leírása egy gyergyóditrói szokásról: „*a karácsonéji mise alkalmával az ének azon szavainál: »A madarak megszólaltak«, a gyermekek cserép sípokkal madárhangot utánozólag kezdenek csiripolni, mely csiripolást aztán folytatják az egész szertartás alatt.*” *Orbán Balázs* leírást *Tarisznyás Márton* azzal egészíti ki, hogy a gyermekek nem csak csiripolnak, hanem jó néhány korábban összefogott madarat is kieresztenek a templomban. *Gergely Géza* csíkszentmiklósi plébános úr elmondása szerint szülőfalujában, az Udvarhely melletti Székelyszentkirályon ő maga is részt vett gyermekkorában, az 1950-es években madáresztésben, tehát a szokás ma is élő. A madáresztés hagyománya egy emberöltővel ezelőtt, az öregek emlékezete szerint Csorváson is szokásban volt. Azt hiszem, joggal gondolhatjuk e hagyományunkról, hogy ősi hitünk maradványa. Nem túl valószínű *Szendrey Zsigmond* vélekedése, miszerint flandriai szerzetesek honosították volna meg. A Turul hírhozó – angyal – szerepére számos példát hozhatnánk. Itt most azonban csak egyet említünk meg, egy archaikus imát *Erdélyi Zsuzsanna* gyűjtéséből: „*Égen menő szép madár, de nem madár, szárnyas angyal, szárnya alatt igaz hit...*”¹²

Mint azt már említettük, az efféle képzettársításra van példa krónikás hagyományunkban is. Idézzük fel újra a *Képes Krónikát*, miszerint egy alkalommal *Géza* herceg, a *Salamon* fölött aratott győzelemért fogadalmi templomot akart építeni a *Szűzanya* tiszteletére. Öccsével, *Lászlóval* a legalkalmasabb helyett keresték, amikor a *Duna-parton* szarvas jelent meg nekik: agancsa telis-tele volt égő gyertyákkal, és futni kezdett előttük az

¹⁰ A gondolat bő kifejtését, kultúrtörténeti hátterét, a kerecseny sólyom és a mondai Turul kapcsolatát lásd *Ducz László*: *Köztünk élő Turulmadár* c. könyvében. Második, bővített kiadás, Magyar Ház Alapítvány, Budapest 1999.

¹¹ *Fehér M. Jenő*: *Középkori magyar inkvizíció*; Editorial Transsylvania. 1956.

¹² *Erdélyi Zsuzsanna*: *Hegyet hágék, lőtöt lépék*. Bp. 1977.

erdő felé, és megállt azon a helyen, ahol most a monostor van. Midőn a vitézek rányilaztak, a Dunába vetette magát és többé nem látták. Ennek láttán így szólt László: „*Valójában nem szarvas volt ez, hanem Isten angyala.*”

Szent László angyal-szarvasa ismét közel hozott bennünket közelgő ünnepünkhöz, a karácsonyhoz. A dozmati regöseink szerint Szent István is találkozott az előbb leírt szarvassal:

*„Noha kimennél uram, Szent István király
Vadászni, madarászni,
De nem találnál sem vadat, sem madarat
Hanem csak találnál csodafiú szarvast.
Hej regülrejttem, regülrejttem!
Ne siess, ne siess Szent István király,
Az én halálomra
Én sem vagyok vadlövő vadad,
Hanem én is vagyok az atyaistentől
Hozzád követ.
Hej regülrejttem, regülrejttem!
Homlokomon vagyon fölkelő fényes Nap,
Oldalamon vagyon árdéli szép Hold,
Jobb vesémen vannak az égi csillagok.
Hej regülrejttem, regülrejttem!
Szarvam vagyon, ezer vagyon,
Szarvam hegyein vannak százezer szövétnek,
Gyújtalan gyulladnak, holtatlan alusznak.
Hej regülrejttem...”¹³*

A napról napra bágyadtabb őszi Napfény nyomán megnyúlnak az árnyékok, emberek, házak, torz formákat vetnek. Egyre több a sötétség a világban. Minden arra figyelmeztet: szükség van a megújulásra. A sötétség angyalai uralják a földet, hatalmuk napról napra növekszik. A növények magba sűrítették a fényt, őrzik az életet a jövő számára. Minden teremtett lény óhajtja a fordulatot – az esztendő rendjében a Nap Úrfi világrajötte eredményezi a fény-élet araszoló növekedését.¹⁴ Az emberiség bűnös, saját piszkában tobzódó élete nem elégszik meg a teremtett világ évről évre ismétlődő titokzatos megváltásával. Több kell neki, a bűnök elégtételért kiáltanak. És az Úr, a fölülmúlhatatlan jó, kész az áldozatra. Egyszülött fiát adja. Méltatlanul, istállóban, emberként, magatehetetlen gyermekként érkezik, Ő a mindennél hatalmasabb Isten.

Múlhatatlan alapélménye az emberiségnek a misztikus isteni születés. Emlékét, élményét adja tovább anya a lányának, apa a fiának. Hitünk szerint nem nőhet föl gyermek, nem válhat becsületes emberré a betlehemi jászol melege nélkül.

Az Istenanya kiteszítottságáról, az emberek vakságáról, tehetetlenségéről szólnak az adventi kánták. A kevélységről, a dölyfről, ami már öszüleinket bűnbe rántotta. A kiszolgáltatottak összetartozásáról – a kezetlen, vak lány jóságáról – s a fényről, a múlhatatlanról, amely a legsötétebb zugba is beragyog. A fényről, amely megoldja a tehetetlenség bilincseit. Figyelmeztet: „*Az ajtókat, az ajtókat, figyelmezzétek az ajtókat!*” Nehogy aludjunk, amikor az Ő születését adja hírül a madár, a szarvas, az angyal. Pásztorok legyünk, ébren figyeljünk az égbe. Bölcsék legyünk, ismerjük a csillagok mozgását. Figyeljünk

¹³ Várkonyi Nándor: Magyar katonaköltők; Pécs é.n. 29 – 30. old.

¹⁴ Szeged környéki tanyai hagyomány, Dávid Katalin szíves szóbeli közlése.

a szóra is, mert hisszük, mert tudjuk, magyarul is elhangzik az örömhír: „*Dicsőség a magasságos mennyeiben az Istennek, és e földön béke és az emberekhez jó akarat.*”¹⁵

Szállást kereső Mária

*Egek királynéja, mennyországnak csillaga,
Ő a fényes csillag a szép Szűz Mária.
Utazott Mária sűrű siralmában,
Keresni nyughelyét, sehol se találja.*

*Szent József s Mária nagy útra indultak,
Jeruzsálemben ők szállást nem találtak.
Látjuk Szűz Mária szülő állapotát,
Menj el Szűz Mária, nem adhatunk szállást.*

*Sírt a Szűz Mária szíve fájdalmába,
Hol lesz a szállása sötét éjszakába'.
Közeleg az idő, a szülés órája,
Hol fog megszületni a világ megváltója.*

*Bemegy Mária egy kovács lakásába,
Kérvén ottan szállást csak egy éjszakára.
Hallod-e te kovács, könyörülj meg rajtam,
Adjál nekem szállást, nagyon elfáradtam.*

*Nem adhatok szállást, mert most vendégem van,
Az és szép szobáim mind elfoglalva van.
Volt a kovácsnak egy vak, kezetlen lánya,
Mondja Máriának menj az istállóba!*

*Ide nem messze van egy rongyos istálló,
Betlehemi útban ott meg is nyughatol.
A kovácsnak lánya róla gondoskodik,
Mert tudja magáról, ápolás jól esik.*

*El is ment Mária rongyos istállóba,
Megszülte Szent Fiát, szénán a jászolban.
Barmok leheltek rá hideg éjszakában,
Mária takarta kisedét pólyába.*

*Oda ment a kovács, gazdag kovács lánya,
Rongyos istállóban Máriát találja.
Mondja a Mária nyomorék lánynak,
Hajolj le te leány, vedd föl Szent Fiamat!*

¹⁵ Jn. 2. 14.

*Lehajolnék érte, fájdalom nem látom,
Nincs kezem se szemem, fölvenni nem bírom.
De lehajolt a lány kinyíltak szemei,
Kinyíltak kezei Jézuskát fölvenni.*

*A csodák csodája a kovács vak lánya,
Kinyújtá két kezét Mária szavára.
Lehajolt Jézusért lett szeme világa,
Tündöklött kezében a világ megváltója.*

*Hazatért a leány, vígan, nagy örömmel,
Kisjézus láttán megjött szemefénye.
Így szólítja atyját meg az édesanyját,
Látták szemeim a kisdéd Jézuskát.*

*Úgy van kedves atyám, te gazdag nagy kovács,
A Szűz Máriának mért nem adtál szállást!
Jaj ha tudtam volna, hogy ő Mária,
Adtam volna néki szállást éjszakára!*

*Inkább én feküdtem volna istállóba,
Nehogy Szűz Mária, az ártatlan Jézuska.
Mert a Szűz Mária tett olyan nagy csodát,
Hogy meggyógyította a kovács vak lányát.*

*Szenháromság Isten áldja és engedje,
Áldassék örökre az Úrjézus neve.
Áldás és szent béke szálljon nemzetünkre,
Áldás és szent béke szálljon nemzetünkre.*

„Szent Jánosnak szép kegyes áldása...”

Adalék a Szent János-napi népszokásokhoz egy mórachalmi köszöntő kapcsán

A karácsonyi ünnepkör jeles napja Szent János evangélista ünnepe, december 27-e. Alakja és napja eligazítóan fontos a hagyományos kultúrában élő ember számára. Ő mondja el evangéliumának első soraiban, ki az, aki a Szent Éjszakán közénk született. „*Kezdetben vala az Ige, az Ige Istennél vala, és Isten vala az Ige..., az Ige testé lőn, és miköztünk lakozék.*”¹⁶

Napján szerte az országban bort szenteltek. A bor a régi ember számára, a szentmisén átváltoztatott csöppeken túl is, Jézus vérét idézte. A szentelt bor pedig hitük szerint hathatós orvosság, Szent János közbenjárására. Még a haldoklót is ezzel itatták meg, hogy mint Zalaszentbalázson mondták: „*Szent János áldása kísérje*” az Úr elé.¹⁷ Az új ház felszentelésekor is Szent János áldását kérik a házra és a benne lakókra.

1993. adventjében Mórachalom környéki tanyai asszonyok éneke alapján jegyezhettem le egy gyönyörű János köszöntőt. Az ének megdöbbenő erővel bizonyítja, mennyire meghatározó még a ma élő idősebb falusi emberek gondolkodásában is a szerves világkép. A jót kérik énekükkel közösségük tagjaira, és az életnek keretet adó házra. Nem az egyre kuszább, rendtelenebb világunk napi értékrendje szerint, hanem a Teremtő rendjéhez igazodva.

Az ének első fele egy újszövetségi történet, a szamariai asszony esetét mondja el. E történet felemlegetése egy párhuzam fölvetésének lehetőségét adja. Számos vidékünkön, de Kalotaszegen szinte napjainkig eleven szokás az aranyosvíz merítése. Szilveszter éjszakáján a legények a falu egyetlen csorgójához mennek. Néhányan szalmát, mások korsókat visznek. A szalmából a kútnál tüzet tesznek, majd mikor már ez jól ég, mindenki megmeríti a korsóját. A tűznek addig kell égnie, míg az aranyosvizet veszik. Ha kialszik, a víz már nem aranyos. A vízzel a lányosházakhoz mennek, ahol a háziak egészségére isznak belőle.¹⁸

A vizet az újjászületéshez, a lét kezdetéhez kapcsolja minden kultúra.¹⁹ A példák hosszas sorát lehetne itt sorolni, de most csak kettőt említek meg: Az Énekek énekének lepecsételt forrását²⁰ az egyházatyák Szűz Máriára vonatkoztatták. Az Anonymus által lejegyzett eredetmonda szerint pedig az Árpád-ház ősanja, Emese álmában „*...méhéből forrás fakad, és ágyékából dicső királyok származnak*”.

A mórachalmi Szent János-ének és a kalotaszegi példa is jól mutatja, hogy népünknel együtt él az ősi, kereszténység előtti és a keresztény gondolkodásmód. Egyik sem a maga kizárólagos igazát, egyedül üdvözítő voltát hangoztatja. Lényegében a Teremtő üzenetét mondják, hogy hallja meg minden teremtett lélek.

Énekünk második fele a ház részeit helyezi Krisztus szenvedései által megszentelt tárgyak oltalmába. A ház régi műveltségünkben a világ emberléptékű modellje volt. Egyes részei a mindenség részeit jelölik, ezek felsorolását hallhatjuk az énekben. Ez a motívum rokonságot mutat archaikus népi imádságaink egy részével (pl. „*Ajtómon apostol, ablakomon Mária...*”, „*Szobám négy sarkában, négy szép őrző angyal...*”)²¹. A házat és lakóit a Szent János-köszöntőt éneklő sokadalom a szép Szűz Mária kegyeibe ajánlja. 44 sorból áll ez az ének. Kezdet és vég, áldás és szeretet van jelen benne. Szerencsések vagyunk, hogy öregjeink még tudják, még éneklük ezeket a felbecsülhetetlen értékű strófákat. Van mit tanulnunk tőlük!

¹⁶ Jn. 1,1. 14.

¹⁷ Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium. Bp. 1977.

¹⁸ Vasas Samu – Salamon Anikó: Kalotaszegi ünnepek. Bp. 1986.

¹⁹ Molnár V. József: Tanulmányok az esztendő körének rítusrendszeréhez. Pécs 1992.

²⁰ Én. 4,12.

²¹ Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágék, lőtöt lépék. Bp. 1977.

Szent Jánosnak szép kegyes áldása,
Szálljon mostan édes mindnyájukra,
Amint egykor Úr Jézusé szállott az apostolokra,
Úgy szálljon most Szent Jánosé édes mindnyájukra.

Szent Jánost Jézus nagyon szerette,
Két karját a vállaira tette,
A Jordán tiszta vizéből meg is keresztelte,
Az utolsó végvacsorát véle megszerette.

Szamaria asszony vizet merít,
Az Úr Jézus őtöle vizet kér,
Nem adott az Új Jézusnak asszony a vizéből,
Az Új Jézus adott neki ő üdvösségeiből.

Asszony mondja kútnál a Jézusnak,
Távozz tőlem, holott te zsidó vagy,
Szamariabéli vagyok, veled nem beszélek,
Távozz tőlem, mert zsidó vagy, nem kapsz tőlem vizet.

Jézus mondja kútnál az asszonynak,
Ha te tudnád, ki kér vizet, adnád,
Kiért kapnál olyan vizet, ha te abból innád,
Soha, soha, míg csak élnél, meg nem szomjuhoznád.

Asszony gyorsan befut a városba,
Az edényét a kútnál ott hagyta,
Addig Jézus felvevé azt, aztat megkóstolta,
És az asszonynak bűneit Jézus megbocsájtja.

Azért mostan jártunkba, keltünkbe,
Adjunk vizet szomjasnak szívesen,
Mert nem tudjuk, hogyha ember nem e Isten fia,
Hogyha asszony nem e maga a szép Szűz Mária.

Jézus Krisztus drága szent keresztje,
Legyen ezen háznak a teteje,
És a három nagy vas szege az ajtó kilincse,
Hogy a sátán kígyóképébe meg ne kísérthesse.

Jézus Krisztus töviskoronája,
Legyen ezen háznak ajtózárja,
És a négy evangélista álljon négy sarkára,
Az őrzője ezen háznak a szép Szűz Mária.

Áldd meg Jézus e háznak családját,
Gazdájával együtt gazdasszonyát,
Amíg élnek, hagy éljenek erő egészségbe,
Holtuk után eljussanak örök üdvösségbe.

Drágalátos kegyelem asszonya,
Hozzád futunk Jézusnak dajkája,
Most és halálunk óráján végy szent oltalmadba,
Hogy általa bejuthassunk a szép mennyországba.

*A bölcsesség és a kinyilatkoztatás Lelke gyújtson világosságot
a lelketekben, hogy megértsétek, milyen reményre hívott meg benneteket...
(Ef 1,18)*